

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

מסמך רקע בנושא:
עבירות מין בקטינים -
נתונים ודרכי טיפול ומניעה

מוגש לוועדה לזכויות הילד

כ"ו בחשוון תשס"ו

28 בנובמבר 2005

כתיבה: שלי לוי ואורלי פישמן

אישור: הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 6016 649 - 02

פקס: 6103 649 - 02

www.knesset.gov.il/mmm

מבוא

מסמך זה נכתב לבקשת חה"כ איתן כבל, לקראת דיון של הוועדה לזכויות הילד בנושא התעללות מינית בקטינים. במסמך שלושה חלקים: בחלק הראשון מוצגים נתונים על היקף התופעה, בחלק השני מוצגות דרכי ההתמודדות ותוכניות המניעה והטיפול שמקיימים משרדי הממשלה ובחלק השלישי מוצגת פעילותם של גופים שאינם ממשלתיים.

1. נתונים

1.1. נתוני המשטרה

מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין עבירות מין בקטינים:

11-1/2005		2004		2003		שנים העבירה
חשוד בגיר	חשוד קטין	חשוד בגיר	חשוד קטין	חשוד בגיר	חשוד קטין	
175	49	275	67	260	56	אינוס
26	1	53	5	31	3	בעילה אסורה בהסכמה
158	55	165	48	200	60	מעשה סדום
1,252	184	1,481	283	1,452	243	מעשה מגונה
141	25	210	27	187	12	מעשה מגונה בפומבי
205	11	248	26	193	20	עבירות מין במשפחה
1,957	325	2,432	456	2,323	394	סך הכול
2,282		2,888		2,717		

עיבוד נתונים שמסרה נצי"מ סוזי בן-ברוך, ראש מחלקת הנוער, האגף לחקירות ומודיעין במשטרת ישראל, 28 בנובמבר 2005.

מהנתונים שבטבלה עולה כי בשנת 2004 חל גידול במספר התיקים שנפתחו בגין עבירות מין בקטינים לעומת שנת 2003 – עלייה בשיעור 15.7% במספר התיקים שבהם החשוד הוא קטין ועלייה בשיעור 4.7% במספר התיקים שבהם החשוד הוא בגיר.

מספר התיקים שהתנהל בעניינם הליך משפטי שהסתיים בהרשעה:

11-1/2005		2004		2003		
חשוד בגיר	חשוד קטין	חשוד בגיר	חשוד קטין	חשוד בגיר	חשוד קטין	
1,957	325	2,432	456	2,323	394	מספר התיקים
7	3	63	18	273	74	התנהל הליך משפטי
7	3	59	13	243	51	מהם: הסתיים בהרשעה

נתונים שמסרה נצי"מ סוזי בן-ברוך, ראש מחלקת הנוער, האגף לחקירות ומודיעין במשטרת ישראל, 28 בנובמבר 2005.

1.2 נתוני משרד הרווחה

מספר הילדים¹ שנחקרו על-ידי חוקרי ילדים:²

בשנת 2004 נחקרו על-ידי חוקרי ילדים 1,712 ילדים שנפגעו פגיעה מינית. 133 מהם ילדים עד גיל חמש, 414 בני 6-8, 597 בני 9-11 ו-568 בני 12-14.

מכלל 1,712 הילדים הנפגעים שנחקרו על-ידי חוקרי ילדים, 1,241 הופנו לקבלת טיפול או סיוע: 946 מהם הופנו לפקידי סעד, 67 הופנו לתחנה לבריאות הנפש, 80 הופנו ליועץ בית-הספר ו-148 הופנו לגורם פרטי.

מהנתונים שמסרה ד"ר דבורה הורוביץ, מנהלת היחידה לחקירות ילדים במשרד הרווחה, עולה כי מכלל 1,712 הילדים שנפגעו מינית ונחקרו על-ידי חוקרי ילדים, 349 ילדים נפגעו בידי קרוב משפחה, 755 נפגעו בידי חבר או מכר ו-608 נפגעו בידי אדם זר.

מהנתונים שמסרה ד"ר הורוביץ עולה עוד, כי 16.4% מכלל העבירות שנעשו נגד ילדים בשנת 2004 היו אונס, בעילה ומעשה סדום, ו-46% מכלל העבירות שנעשו היו מעשים מגונים.

¹ החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955, קובע כי חקירת קטין שטרם מלאו לו 14 שנים (לפי הגדרת החוק – "ילד") בעבירות מין (ובעבירות אחרות המצוינות בחוק) תיעשה רק על-ידי חוקר ילדים.

² ד"ר דבורה הורוביץ, מנהלת היחידה לחקירות ילדים, משרד הרווחה, מכתב, 27 בנובמבר 2005.

- בשנת 2004 נחקרו על-ידי חוקרי ילדים 353 ילדים שנחשדו בביצוע עבירות מין. 14 מהם ילדים בני 6–8, 71 בני 9–11 ו-268 בני 12–14.

על-פי רוב פער הגילים בין החשוד בביצוע העבירה ובין הנפגע אינו גדול: ב-141 מקרים לא היה פעם גילים כלל, ב-105 מקרים היה פער הגילים קטן משנתיים, ב-67 מקרים פער הגילים היה 3-5 שנים וב-40 מקרים הפער היה שש שנים או יותר.

1.3 נתוני הנהלת בתי-המשפט

להלן מספר התיקים שהוגש כתב אישום בעניינם ונפתחו בבתי-המשפט בחמש השנים האחרונות:

ינואר – אוקטובר 2005	2004	2003	2002	2001	2000	
13	11	12	8	6	7	בעילה אסורה בהסכמה
37	59	27	26	37	38	עבירות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע
74	79	67	80	88	52	עבירות מין בקטינים ובחסרי ישע
124	149	106	114	131	97	סך הכול

עיבוד נתונים שמסר מר אריק שיאון, מנהל תחום מחקר בהנהלת בתי-המשפט, 23 בנובמבר 2005.

1.4 נתוני משרד הבריאות

לדברי הגב' מרים זינגר, עובדת סוציאלית האחראית לבריאות הנפש, וד"ר יעקב פולאקביץ, מנהל המערך הקליני בחטיבה לבריאות הנפש במשרד הבריאות, משרד הבריאות מנהל מאגר מידע מסודר על אודות נפגעי אלימות במשפחה שהנתונים עליהם מגיעים מכל בתי-החולים הכלליים. ממאגר מידע זה עולים הנתונים האלה:

- בשנת 1995 התקבלו 127 דיווחים על ילדים שנפגעו פגיעה מינית. עד שנת 2003 חלה עלייה של 37% במספר הדיווחים, ובשנת 2003 דווח על 190 ילדים שנפגעו פגיעה מינית. בשנת 2004 לבדה חלה עלייה נוספת, של 28%, במספר הדיווחים, ובשנה זו דווח על 238 ילדים שנפגעו פגיעה מינית.
- התפלגות גילי הנפגעים: 25% מהילדים היו עד גיל חמש, 40% היו בני 6–14 ו-35% בני 15–18.

1.5. נתוני איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל³

מדוח איגוד מרכזי הסיוע עולה כי בשנת 2004 הגיעו למרכזי הסיוע 8,049 פניות חדשות בעקבות תקיפה מינית; לשם השוואה, בשנת 2003 התקבלו 6,982 פניות חדשות.

3,966 פניות, שהן 62.7% מכלל הפניות שהתקבלו בשנת 2004, התקבלו מילדים מתחת לגיל 18: 1,803 פניות (28.5%) התקבלו מילדים עד גיל 12, ו-2,163 פניות (34.2%) התקבלו מבני 13–18.⁴

2. גורמים ממשלתיים המפעילים תוכניות מניעה וטיפול

2.1. המשטרה⁵

נוסף על פעולות האכיפה, משטרת ישראל מתמודדת עם האלימות המינית בכמה מישורים, כמפורט להלן:

- **חקירה** – חוקרי עבירות מין עוברים הכשרה ייחודית בנושא, שמעבירים אנשי אקדמיה, גורמי טיפול מקצועיים ואנשי אכיפת החוק.
- **מניעה וחינוך** – קציני הנוער מעבירים הרצאות לתלמידים, להורים ולאנשי חינוך, בין השאר בנושא מעורבות ההורים וקשר השתיקה בין קטינים.
- **פרויקט "ליווי קורבנות קטינים נפגעי עבירה"** בשיתוף המועצה הלאומית לשלום הילד (ראו הרחבה להלן, במסגרת פירוט פעילותה של המועצה לשלום הילד).
- **פרסום חוזר מנכ"ל** בשיתוף משרד החינוך, התרבות והספורט (להלן: משרד החינוך), משרד הרווחה ומשרד המשפטים בנושא פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים, שמפורטות בו דרכי ההתמודדות של משרדי הממשלה עם נושא זה.

2.2. משרד הרווחה⁶

משרד הרווחה מטפל הן בקטינים שהיו קורבן לפגיעה מינית הן בקטינים שעברו עבירת מין. על-פי נתונים משוערים, כ-35,000 קטינים מופנים מדי שנה לפקדי סעד לחוק הנוער. כ-10% מהם, קרי כ-3,500 קטינים, מופנים לפקדי סעד עקב פגיעה מינית, בין כתוקפים בין כקורבנות.

³איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל, דוח אלימות מינית בישראל – 2003–2004, 2005.

⁴האחוזים חושבו מתוך כלל התלונות שהתקבלו בשנה זו והיה בהן מידע על גיל הנפגע. בשנת 2004 היה מספר התלונות האלה – 6,324.

⁵נצי"מ סוזי בן-ברוך, ראש מחלקת הנוער, האגף לחקירות ומודיעין במשטרת ישראל, מכתב, 28 בנובמבר 2005.

⁶הגב' מרים פבר, קצינת סעד ראשית לחוק הנוער, האגף לשירותים חברתיים ואישיים, השירות לילד ולנוער – משרד הרווחה, מכתב, 24 בנובמבר 2005.

להלן פירוט הסיוע שמשרד הרווחה מושיט לכל אחת מקבוצות קטינים אלה:

קטינים שהיו קורבן לפגיעה מינית

- **קטינים שנפגעו בתוך המשפחה או במסגרת חינוך וטיפול (קיימת חובת דיווח)** – במקרים אלה, לאחר קבלת הדיווח המשרד עושה הערכת מצב מיידית, מקבל החלטות ראשוניות בדבר הצורך בהגנה על הנפגע, מעביר את פרטי המקרה למשטרה ובונה תוכנית טיפול מתאימה. הילדים הזקוקים להגנה מיידית מועברים למרכזי חירום או ליחידות קלט אחרות לצורך הגנה ראשונית, אבחון, טיפול ראשוני בהם ובמשפחתם ובניית תוכנית טיפול.
- **קטינים שנפגעו מחוץ למשפחה או למסגרת חינוך וטיפול, (אין חובת דיווח)** – מקרים כאלה המגיעים לידיעת שירותי הרווחה מופנים למשטרה לצורך הגשת תלונה ולצורך חקירה והנפגעים מופנים לטיפול בתחנות טיפוליות קיימות. אם מדובר בקטינים שאינם מקבלים הגנה או סיוע מהוריהם, או שנתונים בסיכון, הם מופנים לפקיד סעד מתוקף היותם קטינים בסיכון.
- **טיפול קליני בקטינים** – משרד הרווחה, בשיתוף עם משרד החינוך ועם משרד הבריאות, מעניק טיפול קליני בכמה מקומות: במרכזי חירום אינטרניים לילדים המופנים להוצאת חירום;⁷ בתחנות הייעוץ של מרכזי החירום; בפנימיות – טיפול הצוות הפסיכו-סוציאלי; אצל פסיכולוגים ותרפיסטים של משרד החינוך ושל משרד הבריאות השותפים להכשרה בנושא; בתחנות המתמחות בנושא, כגון: "אל"י" – האגודה למען הילד, מיט"ל – המרכז לטיפול בפגיעות ילדים ובוגרים, ו"ענבל", בתחנות לטיפול בילד של משרד הבריאות ובתחנות מיוחדות לנושא בכמה יישובים. יכולת הקליטה בתחנות האמורות מצומצמת, הפיזור הגיאוגרפי שלהן אינו ממצה, ולדברי הגב' מרים פבר, פקידת סעד ראשית לחוק הנוער במשרד הרווחה, **המענה אינו עונה על הצרכים**.
- **מרכז הגנה** – בירושלים הוקם מרכז הגנה בשיתוף משרד הרווחה, המשטרה, משרד הבריאות ומשרד המשפטים ובסיוע "אשלים" – עמותה לתכנון ולפיתוח שירותים לילדים ובני נוער בסיכון ולמשפחותיהם. מטרת המרכז היא לקיים את כל הבדיקות והחקירות שעל קטין לעבור – תחת קורת גג אחת; לקצר הליכים, למנוע עינוי דין לקטינים ולבני משפחתם ולהתחיל מוקדם ככל האפשר את הטיפול הנדרש. כיום מוקם מרכז נוסף, בבית-החולים "תל השומר", והכוונה היא להקים שישה מרכזים כאלה ברחבי הארץ.

קטינים שעברו עבירת מין

- **שירות המבחן לנוער מטפל בקטינים בגיל האחריות הפלילית שביצעו עבירות מין**. הקטינים מופנים לשירות המבחן על-ידי המשטרה לאחר שנפתח נגדם תיק פלילי. קצין המבחן לנוער עורך

⁷ בשנת 2003 שהו בטיפול אינטרני במרכזי החירום 248 ילדים – 21 מהם עקב סיכון מיני. מתוך: המועצה הלאומית לשלום הילד, "ילדים בישראל", שנתון סטטיסטי 2004.

חקירה פסיכו-סוציאלית, בדיקה פסיכו-דיאגנוסטית והערכת מסוכנות, וממליץ, בהתאם לממצאים, המלצות לכל הגורמים במערכת אכיפת החוק.⁸

הפניה לטיפול בקהילה או במסגרת מעון נעול נעשית לאחר שניתן צו של בית-משפט. הטיפול בשני המקרים הוא קבוצתי, בשיטה קוגניטיבית-התנהגותית. כיום שירות המבחן מפעיל 11 קבוצות טיפול, שלוש מהן במעונות נעולים.⁹

- **נבנתה תוכנית הכשרה לצוותי הפנימיות ולהטמעת הטיפול בקטינים שעברו עבירת מין ורשאים להישאר בפנימייה** – התוכנית המלאה פועלת בכמה פנימיות, ובאחרות היא מופעלת חלקית. ממשד הרווחה נמסר כי מתוכננת הקמת פנימייה מיוחדת לצעירים שעברו עבירת מין ואינם רשאים להישאר בפנימייה רגילה, מאחר שנמצא כי הם מסכנים את כלל הילדים.
- **משרד הרווחה ומשרד החינוך שותפים לתוכניות הטיפוליות** לאבחון ילדים צעירים שעברו עבירת מין ולטיפול בהם, **שמקיימים על"ם – עמותה לנוער במצבי סיכון – ומיט"ל – המרכז לטיפול בפגיעות ילדים ובוגרים**. ילדים צעירים מופנים גם לאל"י – האגודה להגנת הילד. ככלל, בקטינים בני 12 ומעלה מטפל שירות המבחן לנוער, אך אם לא נפתח להם תיק פלילי הם משולבים בתוכניות שתוארו לעיל, כמו ילדים צעירים יותר.

2.3. משרד הבריאות¹⁰

משרד הבריאות נותן מענה טיפולי הן לילדים שנפגעו פגיעה מינית הן למי שפגעו פגיעה מינית בילדים, בדרכים המפורטות להלן:

מענה אקוטי בבתי-חולים כלליים ובמרפאות לבריאות הנפש

- בבתי-החולים הכלליים ניתן טיפול ראשוני לילדים המגיעים לאחר שנפגעו מעבירת מין או כאשר יש חשד שהיו קורבן להתעללות מינית. בכל בתי-החולים הכלליים מוצבים עובדים סוציאליים כוונים 24 שעות ביממה, והם נקראים לתת מענה מיידי כאשר מגיע ילד שהיה קורבן לפגיעה מינית או שיש חשד שהיה קורבן להתעללות מינית.¹¹
- לדברי הגב' זינגר וד"ר פולאקביץ מחטיבת בריאות הנפש במשרד הבריאות, התפיסה של משרד הבריאות היא כי הטיפול צריך להינתן תחת קורת גג אחת. בהתאם לתפיסה זו נפתחו שני מרכזים הנתמכים על-ידי משרד הבריאות – בבית-החולים "וולפסון" בחולון ובבית-החולים "בני ציון"

⁸מר אפי ברור, מפקח ארצי, שירות המבחן לנוער, משרד הרווחה, מכתב בדואר אלקטרוני, 28 בנובמבר 2005.

⁹שם.

¹⁰הגב' מרים זינגר, עובדת סוציאלית, אחראית בריאות הנפש, וד"ר יעקב פולאקביץ, מנהל המערך הקליני בבריאות הנפש, חטיבת בריאות הנפש, משרד הבריאות, מכתב, 28 בנובמבר 2005.

¹¹בחוזרי מנכ"ל 24/03 ו-25/03, שהותקנו לאחרונה, מוסדר הטיפול בילדים שהגיעו לבתי-חולים כלליים עקב פגיעה מינית.

בחיפה. במרכזים אלה ניתן טיפול ראשוני אקוטי ובכללו בדיקות רפואיות לצורך הגשת ראיות, טיפול נפשי ראשוני בילד ובמשפחה והפניה להמשך טיפול ומעקב.¹²

- לפי נוהל 7/2002, שקבע ראש שירותי בריאות הנפש ב-1 בדצמבר 2002, כל ילד שפונה למרפאה הקהילתית עקב תקיפה מינית יאובחן ביום הפנייה אבחון ראשוני במרפאה לבריאות הנפש וייקבע לו טיפול בהתאם למצבו הנפשי.

טיפול נפשי בילדים שהיו קורבן לפגיעה מינית

טיפול נפשי בילדים שהיו קורבן לפגיעה מינית ניתן במרפאות לבריאות הנפש.¹³

בשנים האחרונות הכשיר משרד הבריאות מטפלים העובדים בשירות האמבולטורי לטפל בילדים שהיו קורבן לפגיעה מינית. כיום יש בכל מרפאה בארץ לפחות מטפל אחד שהתמחה בתחום זה. ההכשרה נעשתה בשיתוף פקידי סעד מטעם משרד הרווחה, פסיכולוגים מהשירות הפסיכולוגי-חינוכי של משרד החינוך, ועמותת "אשלים" לתכנון ולפיתוח שירותים לילדים ולבני נוער בסיכון ולמשפחותיהם.

עד היום הוכשרו כאמור כ-65 מטפלים משירותי בריאות הנפש (וכן 42 פקידי סעד לחוק הנוער ו-350 פסיכולוגים חינוכיים). הכשרה זו שימשה בסיס לבניית תוכנית טיפול בילדים שנפגעו פגיעה מינית שריכזה עמותת "אשלים".¹⁴ במשך כשלוש שנים טיפלו מי שהשתתפו בתוכנית ההכשרה בכ-400 ילדים, וכ-100 משפחות קיבלו סיוע מידיהם עקב הפגיעה בילדים.¹⁵

לדברי הגב' זינגר וד"ר פולאקביץ, התור למרפאות הילדים של בריאות הנפש אינו מאפשר את הנגישות הרצויה, אך המשרד מנסה למצוא פתרונות לבעיה זו, וכיום הוא מנהל משא-ומתן עם המוסד לביטוח לאומי על הרחבת המענה הניתן כיום כך שהיקפו יהיה דומה לזה של היחידות לטיפול בילדים שהיו קורבנות פגיעה מינית שנפתחו בבית-שמש ובבית-החולים "איכילוב" בתל-אביב.

טיפול במי שפגעו מינית בילדים

- לדברי הגב' זינגר וד"ר פולאקביץ, ועדת ההיגוי הבין-משרדית בראשות עמותת "אשלים", האחראית לבניית המענה הטיפולי לילדים שנפגעו פגיעה מינית, דנה כיום בהרחבת המענה הטיפולי גם לילדים מתחת לגיל 12 (גיל האחריות הפלילית) **שעברו עבירת מין**.

- **בגירים שפגעו פגיעה מינית בילדים** ומגיעים למרפאות לבריאות הנפש מקבלים טיפול במרפאה. במחלקה הפסיכיאטרית של שירות בתי-הסוהר נעשה ניסוי באסירים אשר זהו כפדופילים, שבמסגרתו ניתן למשתתפים טיפול תרופתי בליווי טיפול קבוצתי. הניסוי נערך בעת שהתרופה

¹² לדברי הגב' זינגר וד"ר פולאקביץ, אין כיום מספיק רופאים המומחים בנושא הראייתי, ומשרד הבריאות, בשיתוף עם הפרקליטות, מתכנן הכשרת רופאי ילדים וגינקולוגים לעריכת בדיקות אלה.

¹³ אין במשרד הבריאות נתון מספרי על ילדים שהיו קורבן לתקיפה מינית ושטופלו עקב פגיעתם זו במרפאות, מאחר שהרישום במרפאות הוא לפי אבחון קליני ולא לפי מקור הקשיים.

¹⁴ הרחבה על תוכנית זו ראו לעיל, בפירוט הטיפול הקליני של משרד הרווחה בקטינים שנפגעו פגיעה מינית.

¹⁵ לאחרונה נרתמה הקרן למפעל שיקום של המוסד לביטוח לאומי לקידום נושא זה ותממן מרכז ארצי של התוכנית.

לא היתה בסל התרופות. עם הוספת התרופה לסל התרופות נפתחה האפשרות לעשות בה שימוש נרחב, בידי רופאים מורשים בקופות-החולים ובמרפאות.

בסוף חודש אוקטובר השנה קיים ד"ר בועז לב, המשנה למנכ"ל משרד הבריאות, פגישה עם מומחים לטיפול בעברייני מין. בישיבה זו הוחלט לבדוק את התאמת החקיקה הקיימת לטיפול בבני נוער, ולהציע, בתוך שלושה חודשים, מערך פריסה ארצי של אבחון וטיפול בפאראפיליות (סטיות מיניות), ובכלל זה הסדרים למימון המערך המוצע.

2.4. משרד החינוך¹⁶

משרד החינוך ממלא תפקיד מרכזי בהתמודדות עם נושא הפגיעה המינית בילדים, שכן יותר מ-60% מכלל הדיווחים לפקדי הסעד על פגיעה בתלמידים מגיעות ממערכת החינוך.

בפעילות המשרד משולבים פיתוח תשתית מקצועית חינוכית להתמודדות עם הנושא והפעלת תוכניות מניעה וטיפול בתלמידים שהיו קורבן לפגיעה מינית. להלן פירוט הפעילות בשני המישורים:

פיתוח תשתית מקצועית חינוכית

1. קביעת מדיניות למערכת החינוך – משרד החינוך הוציא כמה חוזרי מנכ"ל המתווים מדיניות לטיפול בפגיעה מינית במערכת החינוך.¹⁷

2. הכשרת אנשי מקצוע וצוותים חינוכיים – היחידה למניעת התעללות בילדים ובבני נוער מכשירה אנשי מקצוע וצוותים חינוכיים. בהכשרה מוקנה מידע על תופעות הפגיעה המינית בילדים, לצורך איתור ילדים שהיו קורבן לפגיעה או להתעללות בתוך המשפחה ומחוץ לה, זיהום וסיוע להם.

3. פיתוח חומר לימוד – משרד החינוך מפתח חומר לימוד שיסייע לצוותים החינוכיים בעבודתם עם תלמידים בנושאים הקשורים לפגיעה מינית. דוגמאות: "לומדים לשמור על עצמנו" (1994) – לגני-הילדים ולכיתות א'; חוברת הדרכה לאיתור ילדים בסיכון (2000); קטינים פוגעים מינית – אסופת מאמרים ותיאורי מקרה (2001).

4. יום נגד אלימות מינית – 21 בפברואר 2006 והשבוע שבו הוא חל נקבעו לעיסוק בכל מערכת החינוך בנושא: מערכת החינוך נגד אלימות מינית.

מניעה וטיפול

1. הפעלת תוכניות מניעה – משרד החינוך מפעיל כמה תוכניות למניעת הטרדה מינית ופגיעה מינית. להלן פירוט:

¹⁶ הגב' שוש צימרמן, מנהלת היחידה למניעת התעללויות ופגיעות מיניות, המינהל הפדגוגי, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, התרבות והספורט, מכתב, 27 בנובמבר 2005.

¹⁷ חוזרי המנכ"ל בנושא זה: חוזר מיוחד א' – מניעת התעללות מינית בילדים ובחסרי ישע, 1998; חוזר תש"ס א/2 – התמודדות בית-הספר עם פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים, 2000; חוזר סג/6(ב) – פגיעות של עובדי הוראה בתלמידים, 2003.

א. תוכניות לחינוך מיני – מיועדות לתלמידים מגיל בית-הספר היסודי ועד לחטיבה העליונה, כחלק מתוכנית "כישורי חיים";

ב. תוכנית "חברות וזוגיות ללא אלימות" – מופעלת בכיתות י"א-י"ב מאז שנת תש"ס ומתקיימת בשיתוף עם משרד הרווחה. בתוכנית עשרה מפגשים, והיא נועדה לפתח בבני הנוער כישורי תקשורת בונה, לסייע להם לראות את החשיבות שבהדדיות בקשר, לפתח תפיסה של הזולת כאדם נפרד, עם צרכים ורצונות נפרדים, לסייע להם לזהות "נורות אדומות" בקשר הזוגי ולהפנותם לגורמי סיוע כאשר הם נתקלים בבעיה. בחמש שנות הפעלה השתתפו בתוכנית זו 300 בתי-ספר.

ג. תוכניות למניעת התעללות בילדים – השירות הפסיכולוגי-ייעוצי מפתח מאז שנת 1989 תוכניות למניעת התעללות מינית לגילים שונים, מגיל הגן ועד לגיל החטיבה העליונה. גם תוכניות אלה מועברות במסגרת התוכנית "כישורי חיים", בידי גנות ומחנכי כיתות שקיבלו הכשרה מתאימה.

ד. תוכנית "מוגנות ואחריות" (safety & accountability) – תוכנית המבוססת על הגישה ההתנהגותית, אשר מדגישה איסור מוחלט של כל פגיעה, ובכלל זה פגיעה מינית. התוכנית מופעלת באמצעות מערכת תקנות וגבולות ברורים וידועים לכל באי בתי-הספר ובפעולה אחידה ועקבית של הצוות.

2. **התערבות לאחר גילוי מקרה של פגיעה מינית** – מדיניות המשרד היא להגיב על כל פגיעה מינית בקרב התלמידים – תגובה חינוכית, טיפולית והרתעתית, ובמקרים שיש צורך בכך – דיווח לפי חוק לפקיד סעד או למשטרה. מערכת החינוך מוודאת שהפגיעה הופסקה ושהתלמיד הנפגע מקבל סיוע מקצועי, ובונה תוכנית התערבות חינוכית לכלל בית-הספר, לצוות המורים, לתלמידים ולהורים. היחידה למניעת התעללות הפועלת בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי מרכזת נתונים מפניות אל מדריכה במקרים של פגיעה מינית בקרב תלמידים. **בשנת הלימודים תשס"ד היו פניות אל מדריכי היחידה ב-323 מקרים של פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים, לעומת 186 מקרים בשנת תשס"א. יותר מ-50% מכלל הפניות האמורות היו בגיל ילדים בגיל הגן ובית-הספר היסודי.**

3. **טיפול בקורבנות פגיעה מינית** – משרד החינוך נוטל את האחריות לטיפול בקורבנות פגיעה מינית שנפגעו במסגרת בית-הספר, אף שטיפול ארוך טווח אינו חלק מהגדרת האחריות של הפסיכולוג החינוכי. בשש השנים האחרונות הכשיר המשרד יותר מ-400 פסיכולוגים חינוכיים לטיפול בילדים שהיו קורבן לפגיעה מינית. בשנת 2005 הקצה המשרד תקציב נוסף, של 500,000 ש"ח, לתוכנית טיפולית המיושמת ב-12 רשויות מקומיות.¹⁸ במסגרת תוכנית זו קיבלו 100 תלמידים שעברו פגיעה מינית טיפול חינוכי. לקראת שנת 2006 משרד החינוך מתעתד להכפיל את התקציב, ולהעמידו על מיליון ש"ח בכל אחת מחמש השנים הבאות, וכך יהיה אפשר להגדיל את מספר הרשויות המקומיות שבהן הטיפול ניתן חינוכי.

¹⁸ התוכנית היא בין-משרדית ובין-ארגונית ומתואמת עם משרד הרווחה, עם משרד הבריאות ועם עמותת "אשלים".

3. גורמי טיפול שאינם ממשלתיים

3.1 אל"י – האגודה להגנת הילד¹⁹

אל"י מטפלת בילדים שהיו קורבן להזנחה או להתעללות פיזית, מינית או רגשית. בשנת 2004 הגיעו לאגודה 6,208 פניות בגין התעללות בילדים,²⁰ 3,595 מהן היו בגין פגיעה מינית. בשנת 2004 טופלו במרכז הקליני של האגודה 3,510 ילדים שעברו התעללות כלשהי; 2,664 מהם נפגעו מידי מבוגר ו-247 נפגעו מידי ילד אחר.

אל"י מסייעת לילדים שנפלו קורבן להתעללות ולבני משפחתם בדרכים שונות, ובהן:

- הפעלת מרכז קליני המציע טיפול נפשי למי שהיו מעורבים בכל צורה של התעללות בילדים. במרכז ניתן טיפול אינדיבידואלי, משפחתי וקבוצתי, וטכניקת הטיפול מותאמת לצרכים המיוחדים בכל מקרה ומקרה.
- הפעלת פרויקט "Tele Help", מערך עזרה טלפונית שמגישים אנשי מקצוע ומטרתו ייעוץ וסיוע למי שנתקל באלימות כלפי ילדים.
- הפעלת מרכז חירום הקולט ילדים שנתונים במצב סיכון מיידי.

3.2 המועצה הלאומית לשלום הילד²¹

המועצה הלאומית לשלום הילד מקיימת "פרויקט ליווי ילדים נפגעי עבירה", שנועד להתמודד עם הקשיים הייחודיים של ילדים ובני נוער שהיו קורבן לעבירה. פרויקט זה נותן לילדים ולבני משפחתם מידע, תמיכה, ייעוץ, ליווי, תיווך וקישור בהתמודדות עם התקיפה המינית.

ה"מלווים" שהמועצה מפעילה בפרויקט זה משמשים גורם תומך זמין וקבוע שאפשר לשוחח ולהתייעץ עמו. תפקיד המלווים הוא לתת לילדים ולהוריהם מידע על ההליכים המתנהלים במשטרה ובבית-המשפט ועל אפשרויות של טיפול נפשי, לסייע ביצירת קשר עם הרשויות, כגון המשטרה, הפרקליטות ובתי-המשפט, ובמקרה שהילדים זומנו להעיד – הם מלווים אותם לבית-המשפט. פרויקט זה פועל מאז שנת 1999, ועד היום הסתייעו בו יותר מ-1,200 ילדים.

נוסף על כך, בשיתוף פעולה עם המשטרה המועצה מפעילה זה ארבע שנים תוכנית פיילוט בשני מרחבים של המשטרה, שבמסגרתה ילדים או הורים המגישים תלונה בתחנות שבמרחבים אלו בגין עבירת מין או התעללות מופנים – בהסכמתם – לפרויקט הליווי ומקבלים מידע על השירותים הניתנים בו. הפיילוט הורחב לתחנות משטרה נוספות ובעתיד יש כוונה להרחיבו בהדרגה לכלל תחנות המשטרה ברחבי הארץ.

¹⁹ הגב' דורית הופמן, סמנכ"ל תפעול, אל"י, שיחת טלפון, 27 בנובמבר 2005, וגם אתר האינטרנט של עמותת אל"י <http://www.eli.org.il>, תאריך הכניסה: 27 בנובמבר 2005.

²⁰ מספר הפניות לעמותת אל"י בשנת 2004, לפי סיבת הפנייה: 695 פניות בגין הזנחה, 726 פניות בגין התעללות רגשית, 3,595 פניות בגין התעללות מינית ו-1,192 פניות בגין התעללות פיזית.

²¹ המועצה הלאומית לשלום הילד, מכתב, 27 בנובמבר 2005. וגם: "ילדים בישראל-2004", השנתון הסטטיסטי של המועצה הלאומית לשלום הילד.

3.3. על"ם – עמותה לנוער במצבי סיכון²²

עמותת על"ם מטפלת בקטינים שעברו עבירת מין. היא שותפה בפרויקט של שירות המבחן לנוער ושל רשות חסות הנוער ומפעילה יחד עם שירות בתי-הסוהר פרויקט בכלא "אופק". מטרת הפרויקטים האלה היא לטפל בקטינים שהם בגיל האחריות הפלילית.

ביוזמת על"ם, ובשיתוף משרד הרווחה ומשרד החינוך, הוקם בשנת 2001 מרכז למניעה ולטיפול באלימות מינית בקרב ילדים. מרכז זה פועל בכמה רבדים, כמפורט להלן:

▪ שירותי טיפול, ייעוץ והכוונה לאוכלוסיות שונות:

המרכז עושה הערכת מסוכנות, מטפל טיפול קבוצתי או פרטני בילדים ובבני משפחתם, ומעניק ייעוץ, הכוונה והדרכה (ובכלל זה מקיים ימי עיון) לאנשי מקצוע, למוסדות ולארגונים.

▪ ריכוז, פיתוח והנחלת ידע בנושאים הקשורים לאלימות ולניצול מיני וקידום תוכניות הסברה והגברת המודעות לתופעה.

▪ הפעלת "קו חם":

הקו החם של המרכז נפתח בשנת 2003, וניתנים בו תמיכה וייעוץ טלפוניים המאפשרים לציבור הרחב לבחון, בדיסקרטיות ובעזרת אנשי מקצוע, התנהגויות מיניות חריגות של ילדים.

בחודש אוגוסט השנה נפתח פורום באינטרנט המאפשר לקהל הרחב ולאנשי מקצוע להעלות שאלות בכתב ולהתייעץ.

▪ הפעלת פרויקטים מיוחדים:

"יום הורים" – פרויקט שמטרתו לחזק את מעורבות ההורים בטיפול בילדיהם;

"נופלים בין הכיסאות" – פרויקט לטיפול בילדים מעל גיל 12 שאינם מקבלים טיפול בשירות המבחן לנוער, ברשות חסות הנוער או בכלא מאחר שלא הוגשה נגדם תלונה במשטרה; פרויקט "נופלים בין הכיסאות" מופעל גם במגזר החרדי, בשיתוף פעולה של רבנים;

התערבות בקרב העדה האתיופית;

"מילד לילד מהורה להורה", פרויקט שמטרתו יצירת קשר בין ילד מטופל והורהו ובין ילד שעומד להתחיל את הטיפול והורהו, כדי להפחית את החרדות ולעורר מוטיבציה.

לדברי ד"ר טליה אתגר, מנהלת המרכז של עמותת על"ם, ילדים רבים אינם מופנים אל המרכז אף שידוע כי פגעו פגיעה מינית, בשל חוסר תקציב; משרדי הממשלה השותפים לפעילות המרכז – משרד הרווחה ומשרד החינוך – אינם מעבירים כל תקציב ישיר להפעלת המרכז ולאחזקתו, והמימון מגיע מתרומות ומעבודת המרכז (חלק מהפעילות נעשה במימון הורי הילדים המטופלים וחלק במימון לשכות הרווחה).

לדברי ד"ר אתגר, עלות החזקת נער בכלא במשך חודש היתה מאפשרת שנה של טיפול במרכז בארבעה ילדים שעברו עבירת מין.

²²ד"ר טליה אתגר, מנהלת המרכז למניעה ולטיפול באלימות מינית בקרב ילדים, מכתב, 28 בנובמבר 2005.